

Για τη Φυλακή του Τάσου Θεοφίλου

Και οι δικές μου στερεοτυπικές αναπαραστάσεις για το τι συνιστά η σύγχρονη μορφή του εγκλεισμού έχουν το δίχως άλλο σε μεγάλο βαθμό διαμορφωθεί από την τηλεόραση και τον κινηματογράφο. Όχι όμως από την πολλών σαιζόν σειρά *Prison break* (2005-2017) που αναφέρει ο Χρήστος Κρυστάλλης στον πλούσιο πρόλογο της φροντισμένης αυτής έκδοσης, αλλά από ίσως κάποιες άλλες περισσότερο εμβληματικές αναπαραστάσεις της φυλακής στην ιστορία του δυτικού κινηματογράφου. Για παράδειγμα από το φιλμ *Brubaker* (1980) του Στιούαρτ Ρόζενμπεργκ με τον Ρόμπερτ Ρέντφορντ στον ρόλο του φιλελεύθερου μεταρρυθμιστή διευθυντή φυλακών που συγκρούεται με το διεφθαρμένο σύμπλεγμα αστυνομίας και οργανωμένου εγκλήματος ή από τη βασισμένη στη νουβέλα του Στίβεν Κίνγκ, *Τελευταία Έξοδο: Ρίτα Χέιγουορθ* (1994), όπου ο Τιμ Ρόμπινς στον κεντρικό ρόλο ενός άδικα φυλακισμένου οξυδερκούς κρατούμενου φέρνει σε πέρας μια εντυπωσιακή (λυτρωτική για αυτόν και για τους θεατές που παρακολουθούν) απόδραση. Αν προσέθετα και μια εγχώριας προέλευσης στερεοτυπική αναπαράσταση -καθόλα επιδραστική με τη διαστρεβλωτική της λειτουργία- θα επέλεγα το φιλμ *Στεφανία* του Δαλιανίδη (1966).

Υπάρχει πράγματι ένα πλήθος στερεοτυπικών εικόνων για τη φυλακή από τον κινηματογράφο ή τα μέσα ενημέρωσης, που όπως εύστοχα σημειώνει ο συγγραφέας έχουν ελάχιστη ή μηδενική σχέση έχουν με την πραγματικότητα των φυλακών όπως είναι και όπως βιώνονται από τους κρατούμενους και τις κρατούμενες σε αυτές. Η διαρκώς παρούσα εικόνα της φυλακής στην κοινωνία, συνυπάρχει με μια σοβαρή άγνοια ή εντελώς περιορισμένη αντίληψη για το ίδιο το θέμα. Βέβαια, η θετική - παραγωγική σχέση των λόγων με το αντικείμενο τους επιτρέπει να ενδοβάλλονται σε αυτές τις εικόνες ποιοτικά διαφορετικές αναπαραστάσεις της φυλακής και του εγκλεισμού ή της θέσης του κρατούμενου ή της κρατούμενης (της τελευταίας λιγότερο) σε αυτές. Αυτό συμβαίνει αρκετά στις περιπτώσεις των βιβλίων ή αποτυπωμένων αφηγήσεων τ. πολιτικών κρατούμενων ή ακόμη και από τα υλικά των σύγχρονων πολιτικών πρωτοβουλιών και κινημάτων για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των κρατούμενων.

Το βιβλίο του Τάσου Θεοφίλου δεν είναι ένα απάνθισμα εικόνων για τη φυλακή, αλλά αντίθετα αποτελεί μια δοκιμιακή μελέτη περίπτωσης που ακολουθεί όλους τους κανόνες της εναργούς συμμετοχικής παρατήρησης στην κοινωνική έρευνα. Ταυτόχρονα όμως, είναι ένα συναρπαστικό χρονογράφημα κι ένα μεταχρονολογημένο ημερολόγιο στο οποίο βρίσκουν εν τέλει θέση και κάποιες γλαφυρές εικόνες(- οι φωτογραφίες από το αρχείο του συγγραφέα ενισχύουν αυτή την οπτική σύνδεση-) από την καθημερινότητα της ζωής μέσα στις ελληνικές φυλακές.

Η φυλακή δεν είναι για τον Θεοφίλου «μια αντεστραμμένη μικρογραφία» της κοινωνίας όπως επίσης στερεοτυπικά (και απλουστευτικά) είθισται να λέγεται, αλλά είναι μια πολυεπίπεδη συστημική λειτουργία, στο εσωτερικό της οποίας διαπλέκονται θεσμοί, άτυποι φορείς και δίκτυα, που τροφοδοτούν και αναπαράγουν πυρήνες οικονομικών και άλλων συμβολικών μικρο-εξουσιών, όχι ανεξάρτητα από την υπόλοιπη κοινωνία αλλά σε απόλυτη σύνδεση με αυτή. Οι ιεραρχίες της τάξης, της καταγωγής και της έμφυλης επιτελεστικότητας έχουν επίσης μια καθοριστική επίδραση στην μορφή που λαμβάνει ο ιστορικοποιημένος θεσμός της φυλακής και του σωφρονιστικού συστήματος.

Ο Θεοφίλου προσεγγίζει συστηματικά το ζήτημα των ελληνικών φυλακών διακρίνοντας θεματικές ενότητες που καλύπτουν ένα μεγάλο φάσμα της λειτουργίας τους, από την οργάνωση της σίτισης, τις συνθήκες υγιεινής, τους τρόπους επικοινωνίας των κρατούμενων με τους οικείους τους και τους δικηγόρους τους, τις κοινωνικές σχέσεις στο εσωτερικό της φυλακής, τη διαπλοκή της επιτηρητικής λειτουργίας με τη γραφειοκρατία της δημόσιας διοίκησης - «για όλα τα θέματα πρέπει να κάνεις αίτηση στη φυλακή» σημειώνει μεταξύ πολλών άλλων- μέχρι τις όψεις της συντροφικότητας και των εσωτερικών ανταγωνισμών μεταξύ ατόμων ή ομάδων κρατουμένων. Μέσα από την αφήγηση του καταρρίπτονται διάφορα στερεότυπα - όπως για παράδειγμα ότι στη φυλακή μπορείς να διαβάσεις πολύ, ενώ όπως μας εξηγεί ο συγγραφέας αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο εξαιτίας του έντονου θορύβου- όπως και καλά συντηρημένες μυθολογίες περί «άγραφης ηθικής» της φυλακής, που συνήθως συμβάλλουν ως λόγοι στην ουδετεροποίηση και αποπολιτικοποίηση των εννοιών της παραβατικότητας και του οργανωμένου ή μη εγκλήματος.

Το καλοδιάθετο χιούμορ που σε αρκετά σημεία διαπερνά την αφήγηση, το οποίο υπερβαίνει κατά πολύ μια εκδοχή συναισθηματικής διαχείρισης της βαθύτατα τραυματικής για τον ανθρώπινο ψυχισμό εμπειρίας του εγκλεισμού, αντικατοπτρίζει το βάθος του αναστοχασμού καθώς και τα πολιτικά και φιλοσοφικά ερωτήματα που ανακύπτουν γύρω από αυτή την εμπειρία. Η φυλακή είναι η απόλυτη συμπύκνωση της νεωτερικής αρνητικής σύλληψης της ανθρώπινης ελευθερίας. Η θεωρητικο-πολιτική ταυτολογία αυτή ωστόσο, αμφισβητείται από τις υλιστικές προσεγγίσεις της έννοιας της ανθρώπινης ελευθερίας, που βέβαια δεν είναι απλά είναι η «μη φυλακή».

Το βιβλίο του Θεοφίλου αποτελεί ένα σημαντικό πολιτικό τεκμήριο της κατάστασης ενός θεσμού με κρίσιμο ρόλο στο δικαιοπολιτικό σύστημα, το οποίο μας το προσφέρει απλόχερα ένας βαθύτατα πολιτικοποιημένος πρώην κρατούμενος. Ο συγγραφέας στρέφει το βλέμμα μας στη διαρκή πολιτική εργαλειοποίηση των θεμάτων που σχετίζονται με το σωφρονιστικό σύστημα και τις επιμέρους λειτουργίες τους. Αξίζει ωστόσο να διαβαστεί και αυτοτελώς ως ένας οδηγός συγγραφής ενός σύγχρονου πολιτικού βιβλίου.

*Η πρόσφατη ομιλία του Τάσου Θεοφίλου για το βιβλίο του στο σεμινάριο Politics of Liberation διαθέσιμη εδώ: https://www.youtube.com/watch?v=1lq8_JVNtHY&t=767s

Τάσος Θεοφίλου, *Η φυλακή*, πρόλογος-επιμέλεια: Χρήστος Κρυστάλλης, Αθήνα: Αντίποδες, 2025

Σημειώσεις.

Ίσως και από τη μία και μοναδική φορά που ως επιμορφώτρια διέβη το κατώφλι του σχολείου δεύτερης ευκαιρίας των φυλακών του Κορυδαλλού, όπου η επίσκεψη μου εκεί είχε ως αποτέλεσμα τον κωμικοτραγικό μου τραυματισμό από ένα κακοστηριγμένο μαυροπίνακα που έπεσε στο πόδι μου.

Επίσης βασισμένη στο μυθιστόρημα της Νέλλης Θεοδώρου, «Η Στεφανία στο Αναμορφωτήριο», 1960.

*Πηγή εικόνας: dete.gr